

KOSTER

Nordkoster, Långegärde, Vettnet, Ekenäs
TJÄRNÖ SOCKEN, STRÖMSTAD KOMMUN

BOHUSLÄNS MUSEUM

Rapport 2006:64

Lars Rydbom, Kristina Lindholm, Staffan von Arbin,
Lars-Erik Hammar

Rapport Bohusläns museum 2006:64

*Titel: Kulturhistoriskt underlag för Fördjupad översiktsplan för Koster
Nordkoster, Långgårde Vättnet samt Ekenäs*

Kulturhistoriskt underlag inför fördjupad översiktsplan

Författare: Lars Rydbom, Kristina Lindholm,
Staffan von Arbin, Lars-Erik Hammar

ISSN 1650-3368

Kulturhistoriskt underlag för fördjupad översiktsplan för Koster.	4
Uppdraget:.....	4
Medverkande i projektet:	4
Tidplan:	4
Allmänt om det kulturhistoriska underlaget för Kosteröarna.	4
Kulturmiljöprogram samt riksintresse för kulturmiljövård.....	4
Arkeologi:	5
Kulturlandskapet:	6
Bebyggelsen	6
Landskapet berättar	7
Vad kännetecknar Koster, dess landskap, bebyggelse och fornlämningsbestånd	8
Kulturmiljön –för vem?	9
Kulturmiljöstrategi för Koster.....	9
Miljöbeskrivning	11
Nordkoster - Kstersundet	11
Duvnäsbukten.....	11
Trulsepallen (Sjöbodsmiljö).....	13
Lotsbryggan-Västra Bryggan.....	13
Bopallen (Sjöbodmiljö)	15
Galejan.....	16
Vättnet.....	17
Långegärde.....	20
Ekenäs.....	23

Kulturhistoriskt underlag för fördjupad översiktsplan för Koster

Uppdraget

Bohusläns museum har fått i uppdrag att ta fram ett kulturhistoriskt underlag för arbetet med Fördjupad översiktsplan för Kosteröarna. Planen är avsedd att ses som en del i arbetet med förverkligande av Nationalpark Koster. Museets arbete är dels en generell redovisning av kulturvärden på Kosteröarna, dels en fördjupning av de mer tätbebyggda områdena vid Syd- och Nordkoster kustområden nämligen; Kstersundets båda sidor, Ekenäs på Sydkoster samt Vättnet på Nordkoster. Föreliggande arbete är avsett att primärt nyttjas för arbetet med planprogrammet för nämnda plan.

Museets arbete skall ses som en ram för fortsatt arbete och bygger till stor del på det underlag som funnits lätt tillgängligt vid rapportens tillkomst samt en nyinventering av bebyggelsen i ovan nämnda områden. Fokus i materialet ligger på denna bebyggelse.

Medverkande i projektet:

Bohusläns museums arbetsgrupp för framtagande av detta underlag har varit Lars-Erik Hammar, Kristina Lindholm, Lars Rydbom samt Staffan von Arbin. Dokumentation av bebyggelsen utmed Kstersundet, Ekenäs samt Vättnet har utförts av Stefan Ädel, Ädel snickeri och byggnadsvård AB, på uppdrag av Bohusläns museum.

Tidplan:

Arbetet har bedrivits under den regniga senhösten 2006, mellan början av november och fram till den 11:e december.

Allmänt om det kulturhistoriska underlaget för Kosteröarna.

Någon heltäckande kartläggning och analys av Kosteröarnas kulturvärden är inte genomförd. Inte desto mindre finns en utbredd kännedom om att miljön besitter stora värden.

Kulturmiljöprogram samt riksintresse för kulturmiljövård.

Sydkoster samt södra delen av Nordkoster är redovisat som riksintressemiljö för Kulturmiljövård. Merparten av de specialstuderade områdena, Kstersundet samt Ekenäs ingår i riksintressemiljön. Motiveringen till riksintressemiljön är:

Sydkoster [O 73] (Tjärnö sn)
6534/1225

Motivering:

Kust- och skärgårdsmiljö där jordbruk kombinerat med småfiske och skaldjursfångst utgjort basen för ekonomin och där odlingslandskap och gårdsbebyggelse är präglad av laga skifte och den strandnära bebyggelsen av badortslivet och det ökade fisket kring sekelskiftet 1900.

Uttryck för riksintresset:

Den ännu iakttagbara strukturen i landskapet med jordbruksbebyggelse belägen i det inre av Koster och strandnära bebyggelse med anknytning till fiske (sjöbodar, magasin, tomtningar) eller badortsliv.

I kommunens kulturhistoriska underlag, ”Kulturmiljöer och kulturmiljöarbete i Strömstad, -handläggarestödet och kulturhistoriskt underlag för Strömstads kommun 2002”, redovisas hela arkipelagen men med specialförklaringar rörande Sydkoster samt centrala/södra delen av Nordkoster (riksintresseområdet), Ursholmarna samt Ramsö. I kulturmiljöprogrammet för Strömstad kommun omfattar den redovisade miljön kring Nordkoster ett större område än riksintressets avgränsning och inkluderar den gamla fyrplatsen samt Vättnet.

För miljö Sydkoster samt del av Nordkoster anges följande kulturmiljömål:

Såväl de utvalda enskilda delmiljöerna på Sydkoster och Nordkoster som landskaps/bebyggelsebilderna som helhet skall långsiktigt bibehålla sin karaktär. Nyttillskott skall utformas och inpassas med hänsyn till miljön, och större nyexploateringar i form av sommarstugeområden eller stugbyar undviks. Platsens kulturvärden tas tillvara vid utveckling av den turism som nyttjar öarna som besöksmål.

Bebyggelsemiljöns framväxt och hur den är knuten till ortens näringsfång på Koster finns på ett övergripande sätt beskriven i Kustorter i Göteborgs och Bohuslän, Strömstad kommun av Ann-Marie Westerlind.

Fornlämningar:

Fornlämningar på land finns förtecknade i Riksantikvarieämbetets fornminnesregister som i sin digitala version, FMIS, finns tillgängligt via Internet. För Kosters del finns det fog att misstänka att registret är betydligt mindre heltäckande än för andra delar av länet. Detta hänger samman med att Koster helt undantogs från Riksantikvarieämbetets förnyade fornminnesinventering, vilken utfördes inför revideringen av den ekonomiska kartan i slutet av 1980- och början av 1990-talet. En anledning var att man från Riksantikvarieämbetets sida gjorde bedömningen att exploateringsstrycket på denna del av Bohuskusten var förhållandevis lågt. Idag ser situationen delvis annorlunda ut. Bland annat har efterfrågan på tomtmark ökat kraftigt under senare år.

När det gäller fornlämningar under vatten är kunskapsläget ännu mera bristfälligt. Någon inventering av hav, sjöar och vattendrag med avseende på vrak och andra undervattenslämningar har aldrig utförts. De tillgängliga registren, främst *Svenskt Marinarknologiskt Arkiv* vid Statens maritima museer, är därför mycket ofullständiga.

Idag finns i FMIS ett åttiotals registrerade forn- och kulturlämningar på Koster. Fornlämningarna domineras av tomtningar och gravar i form av stensättningar och rösen. Dessutom finns bl.a. två labyrinter, ristningar från historisk tid, flera husgrunder samt tre by/gårdstomter. På senare år har i samband med arkeologiska insatser även påträffats boplatslämningar med trolig datering till bronsålder. När det gäller undervattenslämningar saknas för Kosters del i stort sett verifierade lämningar. Samtidigt vet vi genom arkivaliska källor att det i farvattnen kring Koster genom

historien har inträffat ett mycket stort antal förlisningar. Bara för perioden 1825–1967 finns uppgifter om inte mindre 50 förlista fartyg. För förlisningar äldre än 1800-talet saknas i stor utsträckning dokumentation, varför man kan misstänka att mörkertalet är betydande.

Kulturlandskap:

De båda öarna Syd- och Nordkoster är båda redovisade i *Värdefulla odlingslandskap i Göteborgs och Bohus län. Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövården*. Länsstyrelsen 1995:21. Nedan följer en sammanfattning av beskrivning och uttryckt bevarandemotiv:

Nordkoster

Nordkoster kännetecknas av ett ljungheds- och hållmarkslandskap. På norra delarna av ön finns ett välbevarat utmarksbete med mycket lång kontinuitet i hävden. Här finns ett stort antal sällsynta arter som är knutna till betesmiljön.

Bevarandemotiv:

”Stort välhävdat utmarksområde med välutvecklade gräsmarker. Område av märklig eller säregen beskaffenhet. Stor betydelse för friluftsliv och turism. Förekomst av hotade arter. Mycket artrik flora.”

Sydkoster

Öns äldre bebyggelsehistoria är knuten till de gårdar som låg samlade på de inre delarna av Sydoster. Under 1800-talet, i samband med skiftena, det expanderande fisket och fraktfarten, delades marken upp och bebyggelse växte upp på nya platser. Odlingsmark, betesmark och hagar brukades intensivt, och runt sundet växte successivt magasin, lador och bostadshus upp.

Bevarandemotiv:

”För den naturgeografiska regionen typisk och väl bevarad äldre jordbruksbebyggelse. Variationsrikt äldre odlingslandskap med välbevarad helhet. Förekomst av ett stort antal hotade arter.”

För Koster finns ett flertal äldre lantmäterikartor som sammantaget kan ge en inblick i markens nyttjande under olika skeden. Ett urval av dessa har i detta sammanhang använts främst som ett stöd i inventeringen. Syftet med de äldre karteringarna var att mäta och redovisa inägor och odlingsbar mark på utmarken, medan övrig utmark ofta var sämre karterad. För Kosters del har de stora öarnas ursprungliga brukningscentra inne på öarna över tid förlorat i betydelse gentemot de kustanknutna miljöerna. Följaktligen kan man förutsätta att redovisningen av de utmarksområden som utgör dagens tätbebyggda miljöer är sämre karterade, vilket inbegriper de miljöer som utgör fokus för denna rapport.

Bebyggelse:

Någon samlad heltäckande dokumentation och kulturhistorisk värdering av den befintliga bebyggelsen på Koster finns inte. Det tidigare nämnda kartmaterialet bedöms kunna ge en god bild av landskapet innan skiftena men hur det skiftade landskapet kom att gestaltas, och den

successiva expansionen utmed de traditionella hamnplatserna under perioden 1880-1940, syns först på ekonomiska kartan från 1938. Den bebyggelse-dokumentation som nu utförts inom ramen för föreliggande projekt får ses som utgångspunkt för fortsatta bebyggelseinventeringar, kulturhistorisk värdering och analyser kring karaktärsdrag.

Landskapet berättar

När man värderar Kosters kulturvärden bör man beakta att detta är en övärld, en miljö i sig, som i mångt och mycket också förtjänar att mätas eller värderas utefter sin egen måttstock. Andra tider och andra skeenden har satt sin prägel på ett delvis annorlunda sätt här, än vad som är vanligt närmare fastlandet.

Koster utgör ett under förhistorien, synnerligen avsidet fiske- och jaktlandskap, vars inre delar så småningom, erhållit förutsättningar för jordbruk. I likhet med många större öar i Bohusläns skärgård har jordbruket fram till sen tid varit nära knutet med husbehovsfisket men där en fokusering på fisket kommit relativt sent, åtminstone jämfört med de rena fiskeanknutna bosättningarna som vid samma tid var stora och väl etablerade utmed Bohuskusten.

Just runt Kostersundet liksom vid Vättnet och Ekenäs saknas uppgifter om fornlämningar på land men det är en väldigt "svag" kunskap. Både Kostersundet och sundet mellan Ekenäs och Hamnholmen är sedan mycket lång tid kända hamnar. Kosteröarna och skärgården runtom har under mycket lång tid utgjort hållpunkt i det marina landskapet, ja säkert redan under förhistorien. I slutet av 1500-talet finner vi ett första skriftligt belägg i form av segelbeskrivningar, föregångare till de sjökartor/sjökort som började ritas därefter. Avstånden i 1500-talsbeskrivningen anges i mile där avstånden norrifrån beskrivs: -- Werderö (Hvaler) - Kost - Raftösund (innanför Havstenssund) -- etc. För Koster påpekas också hamnläge på insidan. Åtminstone sedan dess har Koster varit en väl frekventerad natthamn för de skepp, fartyg och båtar som nyttjat havets E6, från kontinenten upp utefter Skandinavien västra kust. Det finns några platser runt öarna som varit väl kända och som anges med ett ankare redan i tidiga sjökort. En är Kosterhamnen, dvs bukten vid Kilesand-Nästången, en annan i Kostersundet och då särskilt dess östra del. Ytterligare en betydelsefull hamn var vid sundet mellan Ekenäs och Hamnholmen. Sjöfarare före 1800-talets nautiska landvinningar la sig i hamn varje natt varför de kända uthamnarna utefter kusten har varit väl utnyttjade under hela seglotionssäsongen, från mars till november. Idag kan vi säkert finna historiska spår i dessa natthamnar, främst trasig keramik, kritpipor, verktyg, dvs skräp man medvetet kastat överbord. Genom marinarkeologiska inventeringar hoppas vi efterhand att kunna bekräfta det historiska scenariot.

Kusten i norra Bohuslän karaktäriseras i relativt hög grad av stora jordbrukspräglade öar. Koster, liksom övriga Bohusläns kustområden, är präglad av blandnäringen av jordbruk och fiske. De två huvudöarna är till sin karaktär väldigt olika. Kulturlandskapet på Sydkoster karaktäriseras av den inre liggande odlingsmarken och en utmark med kallt berg omväxlande med strandängar, torra hållmarker, skogspartier, klapperstensfält och sandstränder. Längs stränderna finns också flera naturhamnar. Stora delar av utmarken har använts till bete och vissa strandängar betas fortfarande. Kontrasten mellan de yttre, speciellt de västliga delarna, och de inre lummiga områdena är stor, trots att avstånden är små. Gårdarna har i de flesta fall sina befintliga byggnader och ursprungliga bytomter lokaliserade centralt på ön, invid den brukningsbara marken på öns mitt.

Nordkoster uppvisar en diametralt olik struktur med ett till stor del mycket kargt landskap, en flikig kust åt norr och väster med vidsträckta klapperstensfält och med öns högsta punkt, Bonden, med sina två fyrtorn centralt placerade på ön. Öns enda hemman har haft sitt läge på öns sydvästra del, invid de odlingsbara markerna mellan Kustersundet och Basteviken och här har bebyggelsen successivt expanderat ner mot Kustersundet. Åker- och ängsbruket har här aldrig haft samma betydelse som på Sydkoster och har inte heller präglat landskapet i samma utsträckning. Det är istället utmarksbete, fiske och sjöfart som har påverkat kulturlandskap och bebyggelse.

Arkipelagen kring de båda Kosteröarna är vidsträckt åt söder med ett stort antal mindre öar där Ramsö i den sydligaste delen är en av de största och den enda med befintlig bebyggelse, med undantag av den utpräglade fyr- och lotsanknutna ön Ursholmen. Ramsön och Ursholmen är enbart bebodda sommartid.

Kustanknutna verksamheter såsom sjöfart, fiske, båtbyggeri, lots/fyrväsende etc. har utvecklats under nyare tid.

Vad kännetecknar Koster, dess landskap, bebyggelse och fornlämningsbestånd?

Fornlämningarna omfattar främst tomtningar, men där finns också tre eller fyra labyrinter, två röserester, en uppgift om röse, ett par stensättningar samt rester efter två förhistoriska bosättningar/vistelser. Från senare tider finns lämningar efter bebyggelse och markanvändning, såsom husgrunder, fossil åker och stengårdsgårdar, äldre anlagda navigerings- och farledsanknutna objekt samt minnen efter olika verksamheter.

Flera av de äldre kulturlämningarna låg en gång invid en strand. Detta gäller såväl förhistoriska lämningar som senare tiders bodgrunder, bryggor etc. Idag ligger dessa längre upp på land på grund av landhöjningen. Denna är för norra Bohuslän en komplicerad företeelse. Förutom att norra och södra delen av landskapet rört sig olika i förhållande till varandra, har också de båda delarna rört sig med olika hastighet under olika tider. En ungefärlig beräkning är att havsnivån stod 10 meter högre vid år 0 och 5 meter högre vid 1000 e.kr. Detta innebär att flera havsvikar runt Kosteröarna en gång var djupa kilar in i landskapet. Hemmansnamnet Kile har med stor sannolikhet fått sitt namn av en tidigare betydligt djupare vik innanför Ekenäs och Nästången.

De äldsta spåren av mänsklig vistelse på Koster är från bronsåldern. Även om stadigvarande boende är tänkbart från järnålder är det först från medeltid vi har de första tydliga spåren av en fastboende befolkning. Brevik, Kile, Kyrkosund och Nord-Koster finns omnämnda i en jordebok från 1300-talets slut och Röd och Långagärde i en jordebok från 1544.

Kusters kulturhistoriskt värdefulla bebyggelse utgörs av flera kategorier, jordbruksanknuten bebyggelse på Sydkoster, fiskarbebyggelse på Nordkoster, sjöbodsbebyggelsen utmed Kustersundet, Vättnet, Kyrkosund, Brevik samt Ekenäs. Pensionat och tidiga turistanläggningar finns på flera ställen.

På Ursholmen finns en välbevarad fyrplats med fyrtorn samt bostäder och ekonomibyggnader för fyrvaktarverksamhet. Det närmaste ett bohuslänskt kustsamhälle vi kan träffa på är Vättnet på Nordkoster vars uppkomst är direkt knutet till fisket. Den idag mest tätbebyggda delen är vid Nordkusters by, ett område som expanderat både tack vare en mer fiskedominerad ekonomi under sent 1800-tal men också utvecklats genom turismen under 1930-40-talen.

Karaktäristiskt för Koster är den i många fall sena bebyggelsen från 1930-40-talet. Flera hus, framförallt på Nordkoster men även enstaka på Sydkoster, präglas av funktionalismens träbyggnadsideal. Med början hos pensionaten, under sena 1930-talet, kom den nya stilen att få fotfäste på ön och ge den en egen identitet och prägel med sina kubiska volymer och sina flacka tak.

Sammantaget kan man säga att det i huvudsak är tiden mellan 1800-talets slut och 1900-talets mitt Kosters kulturlandskap och bebyggelse speglar idag.

Sydkoster, men även Nordkoster är öar, vars bebyggelse utvecklats inifrån och ut. Bebyggelsen har till sen tid varit koncentrerad till de centrala, odlingsbara delarna av öarna och successivt utvecklats mot deras traditionella hamnplatser vid havet eller Kostersundet. Detta är en process som styrts av förändringar i ekonomin från jordbruk till fiske och turistnäring samt kanske under senare år pendling och närhet till färjelägena. Koster är följaktligen ett landskap i successiv och relativt snabb omdaning. Den lokala karaktären i första hand kring hamnområdena kan följaktligen utsättas för ett relativt stor förändringstryck. En inledande fråga i detta sammanhang blir då: Är dagens Koster mer betjänt av att fokus läggs på kusten vid nyexploatering och specifikt på de traditionella hamnplatser som idag fungerar som färjelägen? En första del i värderingen av kulturmiljön är att definiera den lokala karaktär som kännetecknar olika delar av miljön.

Planering innebär styrning och det finns risk för att man jämför Koster med våra övriga kustsamhällen och, medvetet eller omedvetet ”skapar kustsamhällen” av en typ som känns artfrämmande på Koster. En mer omfattande exploatering på Långegårde skulle kunna vara ett exempel på en sådan utveckling, en miljö som idag upplevs ganska öde med ett färjeläge, några sjöbodrar och spridda bostadshus samt en väg som leder besökaren in på ön.

Kulturmiljön –för vem?

Koster är en säregen miljö, relativt stor till ytan och med många olika upplevelser. Det är viktigt att värna denna variationsrikedom som ger såväl bofasta som besökande rika upplevelser. Koster är en miljö som det är lätt att ta till sig och att uppleva till fots (Syd- och Nordkoster), per cykel (Sydkoster) eller från segel-/motorbåten. För besökare är Koster en helhetsupplevelse, en upplevelse som tar sin början vid färjan över till Koster. För bofasta är Koster ”hemma”, det egna livsrummet, en miljö av känd landskapselement och, under icketuristsäsongen, kända människor.

Kulturmiljöerna på Koster skall ses som integrerade del av en större helhet. Det är inga lämningar eller historiska platser som kan ses som enskilda betydelsebärare och man kan inte rycka ut någon del utan att också bryta ett samband. Sambandet mellan natur- och kulturmiljö måste betraktas som särskilt påtagligt i en miljö som just Koster.

Kulturmiljöstrategi för Koster

Inför bildande av nationalpark Kosteröarna kommer det under de närmaste åren att utföras en rad olika arbeten kring såväl kunskapsuppbyggnad som förmedling. Kunskaper och erfarenheter som berör kulturmiljön kommer sålunda att successivt byggas på under arbetes gång. Det är följaktligen väsentligt att denna nya kunskap allteftersom kan tas tillvara under

hela planeringsprocessen. Avgörande frågor som behöver klargöras/belysas i kommande planering/utredning är hur vi bibehåller (och utvecklar) miljöns kvaliteter med avseende på:

- kulturlandskapets användning, vård och underhåll
- värnandet av den genuina bebyggelsen.
Hur bevarar vi den äldre bebyggelsens karaktär och vidmakthåller de traditionella bebyggelsemönstrens tydlighet i miljön på Koster? Hur kan man tillskapa nya bostäder utan att påtagligt förändra karaktären i miljön?
- vård av fornlämningar och kulturhistoriska lämningar. Det är i det påbörjade planarbetet särskilt viktigt att redovisa och finna skydd för de historiska lämningar som saknar skydd genom lagen om kulturminnen.
- kunskapsuppbyggnad. Definiera de områden där kunskapen behöver fördjupas. Inventering av fornlämningar samt övriga kulturhistoriska lämningar genomförs.
- Informatininsatser: Förmedling av ny kunskap och kulturmiljöinformation till bofasta samt tillresta.

Miljöbeskrivning

Redovisningen av miljöer utgår från det som är visuellt avläsbart från Kustersundet eller i respektive områdes centrum. De fastigheter som ej vetter eller är synliga från dessa platser är heller ej dokumenterade i denna översiktliga dokumentation.

Varje delmiljö avslutas med Bohusläns museums förslag till rekommendationer.

Nordkoster - Kustersundet

Nordkosterdelen av Kustersundet är tätbebyggt och väldigt skiftande i karaktär. Vi har följaktligen valt att dela upp det i fem olika områden med början från öst till väst: Duvnäsbukten, Trulsepallen, Lotsbryggan-Västra bryggan, Bopallen och Galejan.

Med hänsyn till Kustersundets långa tradition som hamnområde är hela sundet av stort intresse ur marinarknologisk synpunkt. Här finns alltså stora möjligheter att det finns dolda forn- o/e andra viktiga kulturlämningar.

Duvnäsbukten

Översikt över Duvnäs från öster.

Duvnäs är en mycket välbevarad komplex bebyggelsemiljö från slutet av 1800-talet belägen på berget i den relativt branta sluttningen ned mot Kustersundet. Boningshus samt tillhörande sommarhus, uthus och sjöbodar ligger väl samlade på egna sammanhängande tomter. Kring gårdarna löper ofta mindre murar av gråsten som ramar in den terrasserade trädgården med

fruktträd, bärbuskar och grönsaksland. Husens placering har i hög grad styrts av bergets form och naturliga avsatser i berget. Den byggbara terrängen är optimalt utnyttjad.

Tre byggnader finns redovisade i Duvnäs på skifteskartan från 1862. Husen låg då som en sydöstlig utlöpare av bebyggelse från den gamla bykärnan och ner mot sundet. Möjligen är dessa byggnader samma som dagens bostadshus på fastigheterna *Nord-Koster 1:58* samt *Nord-Koster 1:85*, båda äldre dubbelhus som troligen uppförts kring 1860-70-talet. Några hus bär prägel av 1800-talets sista decennier fram till 1910-talet. Två bostadshus tillkom i området under 1950-talet men därefter har få större förändringar skett i området. Ekonomisk karta från 1938 redovisar några tomter med trädgårdar och fruktträd. .

De allra flesta äldre gårdarna har *stenlagda gångar*, vissa även lagda i avancerade mönster. Markant i detta hänseende är *Nord-Koster 1:84*. De stenlagda gångarna leder främst mot vattnet, ej mot stigarna inåt land.

Duvnäsbukten kännetecknas av en mängd *terrasseringar* för att maximalt kunna utnyttja den minimala byggbara ytan. De flesta är rätt avancerade och mycket välgjorda. Murarna är av tuktad sten eller fältsten.

Till de flesta tomterna hör *äldre sommarhus*, vilka är välbevarade och ungefärligen samtida med boningshuset.

Miljöns värden ligger i mycket hög grad i tomternas, trädgårdarnas, murarnas och vägsystemens gestaltning. De äldre boningshusen är samtliga dubbelhus på hög granitgrund, med långsidan mot havet.

Duvnäsbukten speglar en nästan renodlad miljö från slutet av 1800-talet, med mindre inslag från 1950-talet. Samtliga byggnader i området, sommarhus, uthus, sjöbodar och ladugård liksom gångsystem och befintliga stödmurar, är karaktärs- och identitetsskapande för miljön.

Rekommendationer:

Bevara den specifika ägostrukturen med bostadshus i sluttningen och sjöbodar vid Kosterundet.

Bevara befintliga gångstråk stensättningar och stödmurar.

Bevara den äldre trädgårdsvegetationen.

Bevara den äldre bebyggelsen på fastigheterna:

Nord-koster 1:57 (bostad, sjöbod samt ladugård, Nord koster 1:58 (bostad samt sjöbod),

Nordkoster 1:84 (bostad, komplementbostad, sjöbod samt uthusbyggnad),

Nordkoster 1:85 (bostad, sjöbod samt uthusbyggnader),

Nordkoster 1:99 bostad

Nordkoster 1:54(bostad samt sommarhus)

Nordkoster 1:99

Nordkoster 1:97(bostad samt sommarhus)

Nordkoster 1:212 (bostad samt sommarhus)

Nordkoster 1:208 Lotsutkiken

Trulsepallen (sjöbodsmiljö)

Trulsepallen utgörs av en relativt tät sjöbodsbebyggelse med sjöbodarna på lång rad i anslutning till berget. I miljön ingår samtliga sjöbodnar inom samfälligheten *Nord-Koster S:9*. Sjöbodarna ligger mer eller mindre inklämda mellan sundet och berget, som på sina ställen är ganska högt, vilket gör att det bildas smala prång i bodarnas bakkant. Samtliga utom en, S:9C, har gaveln mot vattnet. Två av de äldre sjöbodarna har försetts med fasade hörn i syfte att förbättra framkomligheten men ger också karaktär och identitet till miljön. I stort sett samtliga sjöbodnar är välbevarade.

Det finns några få äldre bryggor med träkonstruktion längs med hela sjöbodarnas sjösida. Den stora pontonbryggan är mycket framträdande i miljön. Den är både stor och lång för att få plats med gästande fritidsbåtar. En större pontonbrygga i L-form ”omsluter” i stort sett samtliga sjöbodnar.

Någon bebyggelse finns inte redovisad i området på kartan från 1862 och området är heller inte redovisat som hamnplats på äldre kartor. Traditionellt har sannolikt bodarna här tillhört de ovanför liggande husen, vilka i motsats till Duvnäs, ej haft tomter som går ut mot sjön. Strax ovanför sjöbodsmiljön redovisas ett äldre bostadshus, möjligen detsamma som 1938 benämns Nordkoster 1:64.

Flertalet av bodarna är tillkomna kring 1900-talets början men även de övriga, från 1950-talet såväl som helt nybyggda bodar, har en karaktär som väl underordnat sig de äldre bodarna.

Vid den västligaste av bodarna, *Nord-Koster S:9H*, går det ut en naturlig landtunga, Trulsepallen. Här låg tidigare en äldre större brygga, kallad Östra bryggan. Benämningen tillkom efter tillkomsten av Västra bryggan, den brygga/kaj som Kosterbåtarna idag anlöper.

Rekommendationer:

Bevara och underhåll byggnader och struktur i den relativt kompakta sjöbodsmiljön.

Lotsbryggan-Västra Bryggan

Området omfattar sjöbodsmiljön från och med Lotsbryggan (*Nord-Koster 1:119*) till och med Västra Bryggan, samt bostadsbebyggelsen nordväst om lotsbryggan och vägen mot Vättnet. Miljön har avgränsats till den bebyggelse som ligger närmast och är synlig från Kosterundet.

Miljön är i huvudsak präglad av en gles rad med sjöbodnar utmed sundet med ”Lotsbryggan” och Västra Bryggan, vilken utgör kaj och tilläggsplats för Kosterbåtarna. Bodarna ligger mellan sundet och en mindre väg mellan lotsbryggan och västra bryggan. Övrig bebyggelse är bostadshus samt enstaka fritidshus. I en sjöbod finns en mindre restaurang, i en annan ett byggbolag. En ytterst påtaglig byggnad i miljön är ”Fiskargården”, en samlingslokal för Kosterborna. En minigolfbana samt det norra angöringsläget för den nya linfärjan ingår även i miljön.

Lotsbryggan

På storskifteskartan från 1816 fanns ingen bebyggelse i det inventerade området redovisad. Området strax nordväst om lotsbryggan finns på samma karta redovisad som åker- eller ängsmark under Nord-Kosters by. Detta markområde är idag bebyggt med småhus från senare tid. Ekonomiska kartan från 1938 visar fyra äldre bostadshus i slutningen ovanför sundet.. Samtliga dessa finns kvar idag. Enligt samma karta var hela området mellan nuvarande Lotsbryggan och hela Västra Bryggan berg och obebyggt.

1934 uppfördes en privat brygga ungefär vid nuvarande Västra Bryggans västligaste del. Bryggan tillhörde Miltons pensionat och fick därför namnet Miltons brygga.

Det äldsta huset, *Nord-Koster 1:66*, är förmodligen uppfört kring sekelskiftet 1900. Det finns två byggnader från 1920-talet och en karaktäristisk funkisbyggnad från 1930-talet. Fem byggnader är uppförda under 1950-talet. Flertalet byggnader är dock från senare tid, varav flera är uppförda med en form och storlek som mer knyter an till traditionen av större sekelskifteshus i de traditionella fiskelägena i Bohuslän. Här finns således blandad bebyggelse från tidigt 1900-tal och fram till idag. Vägnätet torde ha tillkommit under 1950-talet.

1975 byggdes betongkajen och gavs namnet Västra Bryggan. Vägen mellan Västra Bryggan och Lotsbryggan sprängdes och fylldes några år efter kajens tillkomst. De flesta sjöbodarna är tillkomna omkring 1975. Sjöbodarna här är i allmänhet större än i övriga områden. De är samlade i två områden, där de ligger relativt tätt på rad med gaveln mot havet och med jämna avstånd från varandra. Vägen mellan Lotsbryggan och Västra Bryggan ligger mot berget. Här har tillkommit ”temporära” bodar längs vägen på den andra sidan om sjöbodarna. Några av bodarna används för försäljning. Sjöbodarna från 1970-talet har ofta breda cylinderformade fundament, förmodligen utförda av cementringar (som har fyllts med betong).

Västra Bryggan är en relativt stor kaj som delvis är insprängd i berget. Kajen är av betong och här finns både en äldre och en modern kran. Kajplatsen har uppställningsplats för gods samt

enstaka båtar vintertid. Här finns också en väntkur för Kosterbåtarna, byggd som en tillbyggnad till "Fiskargården", kosterbornas bygdegård. Strax öster om Västra Bryggan ligger linfärjan.

Lotsbryggan är bebyggd med två långsmala byggnader sinsemellan förbundna med en lång brygga. *Nord-Koster 1:119A* är dock äldre (1950) och tillbyggd. Den yttersta delen av bryggan är inhägnad.

Nordväst om Lotsbryggan finns ett vägskäl kring vilket skapat en naturlig öppen plats. Här finns serviceanläggning, minigolfbana, återvinningscentral och restaurang. Norr om denna "torgbildning" ligger ett större villaområde. Byggnaderna ligger tätt, men samtliga har dock plats för en liten trädgård. Den äldre bebyggelsen ligger i områdets mitt och kring den har en successiv förtätning skett över tid med mer eller mindre anpassad bebyggelse.

Miljön speglar med sina sjöbodar i huvudsak tiden kring 1970 och många har förändrats utvändigt och försetts med plåttak samt plåtfasad.

Bostadshusen har en tillkomstperiod som spänner över hela 1900-talet. Flertalet av bostadshusen från perioden före 1960 är välbevarade och tidstypiska för sin tillkomsttid. Karaktäristiskt för miljön är komplementbyggnaderna på de äldre fastigheterna.

Rekommendationer:

Bevara strukturen i sjöbodsbebyggelsen med avseende orientering och inbördes placering. Bevara och underhåll de äldre bostadshusen till fastigheterna:

Nordkoster 1:66 (bostad samt sommarhus), Nordkoster 1:148, Nordkoster 1:63, Nordkoster 1:96 (bostad samt sommarhus), Nordkoster 1:122.

Bopallen (Sjöbodmiljö)

Området omfattar sjöbodsmiljön väster om Västra Bryggan och fram till "vassviken".

Området är näst intill enbart bebyggt med sjöbodar. Den relativt nyuppförda restaurangen ligger mot berget strax nordväst om Västra Bryggan.

I området kring Bopallen är landskapet kargt och utsatt för väder och vind. Sjöbodsmiljön är relativt intakt med sjöbodar på rad från cirka sekelskiftet 1900. Bodarna har anpassats helt utifrån de naturliga förutsättningarna. Kustlinjen är ganska ojämn, men sjöbodsraden fortsätter där det går. En stor del av sjöbodarna är cirka 100 år eller äldre. Bodarna ligger företrädesvis parvis grupperade. En av bodarna ligger en bit upp på land längs vägen från Västra Bryggan. Där boden ligger går det in en mindre väg som går ända bort till sista boden i området. I detta område finns inga utskjutande bryggor, sannolikt beroende på djupförhållandena invid strandlinjen. De bryggor som finns täcker hela gaveln eller långsidan.

På skifteskartan från 1816 redovisas en byggnad, sannolikt ett bostadshus, på det som kartan anger som "Boberget", ungefär på den plats där sjöboden *Nord-Koster 1:180Q* idag ligger. Kartan från 1816 redovisar områdena på båda sidor om berget som strandplats. På den västra ligger idag en slip från 1950-talet. Området utgör Nordkoster bys samfällda strandplats, en skyddad naturlig hamn.

Enligt kartan från 1938 fanns här en brygga, Miltons brygga, som uppfördes 1934 av Miltons pensionat. Det fanns vid denna tid sju sjöbodar varav de flesta finns kvar idag.

Miljön kring Bopallen speglar flera skilda tidsperioder. Några sjöbodar, cirka tre stycken, bedöms vara från 1890 eller möjligen äldre. Fem sjöbodar är tillkomna runt 1900-talets första decennium. Slipen med dess maskinbod är från 1950-talet. Tre sjöbodar är från 1970-talet och resterande tre är från senare tid. Merparten av bodarna ligger med gaveln mot havet men fyra bodar som ligger i en klunga, har långsidan åt vattnet.

Nyttillskottet i miljön, den relativt stora byggnaden Restaurang Galejen, tillkom under 1990-talet. Genom sin diskreta färgsättning och sin placering invid berget kan den ändå upplevas som väl integrerad i landskapet.

Rekommendationer:

Bevara karaktären av äldre småskalig sjöbodsbebyggelse.

Galejan

Området omfattar sjöbodsmiljön väster om Bopallen, alltså väster om ”vassviken”. I området ingår också bebyggelsen kring vassviken och ängarna. Bebyggelsen utgörs av sjöbodarna vid sundet samt bostadshus och fritidshus. I miljön ingår även ett nyuppfört servicehus/äldreboende. Marken i denna del är förhållandevis flack med brukbar mark som sträcker sig hela vägen ut mot de vassbevuxna vikarna vid sundet.

Vy från Restaurang Galejen åt väster

På kartan från 1816 är området strax norr om, markerat som ängsmark. Enligt 1938 års karta finns bara fyra sjöbodar i området och av dessa finns två kvar idag. Fyra bostadshus finns redovisade på samma karta varav två är tillkomna under 1920-talet. Två hus tillkom under 1940-talet och ytterligare två under 1950-talet. Merparten av den bebyggelse som dominerar i

den övre nordliga delen av området och präglar området som helhet, har dock tillkommit under det senaste kvartsseklet. Idag är det vintertid nyttjat som uppläggningsplats för småbåtar.

Miljön kring Galejen speglar till övervägande del ett sent skede, 1980-tal och senare. Men här finns enstaka inslag av äldre bebyggelse. Den äldre bebyggelsen i området, i detta fall fram till 1950-talet, finner vi placerad nära invid berget i utkanten av ängsmarken. Den sena bebyggelsen, däremot, har tillkommit på Nordkoster bys äng vilken tidigare betraktats som värdefull när jordbruk bedrevs på ön. Traditionellt undveks byggande på mark som gick att nyttja som äng eller gick att odla, särskilt på Nordkoster som hade få odlingsbara marktytor. Området har närmast erhållit prägeln av ett modernt villaområde, dock med några enstaka äldre inslag. Fler tomter finns avstyckade som, om de bebyggs, kommer att ge den gamla odlingsmarken ett ännu mer kompakt intryck.

Rekommendationer:

Bevara det öppna landskapet ner mot sjön genom att undvika att bebyggelsen vandrar ner till strandkanten.

Bevara karaktären av blandad sjöbodsmiljö och sträva efter att sjöbodarna fortsätter vara sjöbodar.

Bevara och underhåll de välbevarade äldre byggnaderna utmed denna del av sundet på fastigheterna:

Nordkoster 1:58, Nordkoster 1:85, Nordkoster 1:140, Nordkoster 1:38, Nordkoster 1:120 (bostad samt sommarhus), Nordkoster 1:277, Nordkoster 1:297

Vättnet

Vättnet är belägen på Nordkoster östra sida. Miljön utgör en genuin sjöbodsmiljö tillsammans med en i övrigt blandad bostadsbebyggelse från senare delen av 1800-talet och fram till i dag.

På lagaskifteskartan från 1862 fanns ingen bebyggelse inritad men däremot ett vägsystem som vette ut mot en bryggplan där vi återfinner dagens sjöbodsmiljö. Marken, i det idag bebyggda området, var då till merparten betraktad som utmark, men i norr fanns här brukad mark. Den brukade marken utökades senare fram till nittonhundratalets början. Denna del är i sen tid till största delen bebyggd med bostäder. 1938 fanns här endast nio boningshus, två sjöbodar samt en rektangulär och ganska bred brygga. Samtliga boningshus finns kvar idag och sannolikt även två av de befintliga sjöbodarna.

De äldsta boningshusen vid Vättnet, fyra till antalet, är troligen uppförda mot 1800-talets slut och ligger nära varandra. Runt dessa tillkom under 1920-talet fem boningshus vilka lokaliserades mot havet. Mot slutet av 1930-talet tillkom Kosterbaden mitt i samhället. *Kosterbaden* uppfördes av en privatperson men såldes senare till den folkrörelseägda researrangören och hotellkedjan RESO AB.

Efter andra världskriget växte Vättnet med både boningshus och fritidshus. Bebyggelsen koncentrerades till den sydvästra delen. Ett enklare vägnät anlades här i samband med detta. Sjöbodsmiljön förändrades i och med att man år 1950 fyllde ut en smal remsa mot Gåseskär med sprängsten, för att erhålla en mer skyddad hamn. Vid samma tid uppfördes fler sjöbodar. Endast ett fåtal byggnader har tillkommit under senare tid.

Sjöbodarna på Vättnet

Sjöbodarna ligger koncentrerade och klart avskilda från boningshusen, vilket till stor del beror på naturliga terrängförhållanden. Här finns en genuin sjöbodsmiljö speglande 1900-talets mitt, med hela åtta sjöbodar på rad. Sjöbodarna är små och låga och ligger tätt på rad. Samtliga har långsidan vänd mot vattnet och bryggan i hela dess längd. Småskaligheten, de hopträngda sjöbodarna på rad ger området en äldre prägel. Miljön har förändrats en del genom att man fyllt ut med sprängsten på 1950-talet så man numera kan gå ut till Gåseskär där det ligger ytterligare ett antal bryggor men inga sjöbodar.

Bebyggelsen i övrigt ligger ganska skyddad av högt berg i väst och mindre berg i de andra väderstrecken. Den äldre bebyggelsen, som är från senare delen av 1800-talet och fram till 1930, ligger relativt glest i motsats till bebyggelsen från 1950-talet som har koncentrerats till sydvästra delen på avstyckade mindre tomter. Många av de äldre boningshusen har ett mindre sommarhus intill vilket antingen har fungerat som uthyrningsstuga för sommargäster eller som bostad till ägarna när bostadshuset hyrts ut. Uthyrningsverksamhet till sommargäster var säkerligen en mycket viktig inkomstkälla under 1900-talets mitt. Bebyggelsen på Vättnet är tydligt avläsbar och de olika tillkomstperioderna avspeglas lätt. Här finns byggnader från senare delen av 1800-talet, 1920, 1950 samt ett fåtal nybyggda hus.

Kosterbaden revs 2006. Den lucka som anläggningen har lämnat efter sig mitt i samhället är mycket markant. Det är angeläget att det nya huset på platsen tar intryck av dess föregångare vad gäller övergripande gestaltning.

Komplementbostad på fastigheten Nordkoster 1:282

Vättnet upplevs ligga lite avskides om man jämför med de övriga delarna av Kosteröarna. Något som tyder på det är att underhållet här av sjöbodarna inte verkar lika självklart. Två av sammanlagt elva sjöbodar är i tekniskt dåligt skick.

Rekommendationer:

Bevara Vättnets karaktäristiska täta sjöbodsmiljö.

Bevara karaktären i bebyggelsemönstret med avseende på tomtstorlek mellan de äldre och de yngre fastigheterna och de små komplementbostäderna/sommarhusen

Ersättningsbyggnaden för *Kosterbaden, Nordkoster 1:72*, ges en karaktär som är förenlig med platsens tradition och skalan i den ursprungliga anläggningen.

Bevara och underhåll den äldre bebyggelsen på fastigheterna:

Nordkoster 1:106(bostad samt sommarhus), Nordkoster 1:160, Nordkoster 1:294, Nordkoster 1:105(bostad samt sommarhus), Nordkoster 1:104,

Nordkoster 1:282(bostad samt sommarhus), Nordkoster 1:74, Nordkoster 1:77, Nordkoster 1:78 (bostad samt sommarhus).

Långegärde

Området kring Långegärde strandplats och Filjestad utgörs av strandängar med orörd strandlinje åt öst. Området är ett flackt och öppet landskap och saknar nästan helt träd. Detta, samt den sparsamma bebyggelsen vid Långgärde, ger fri sikt både över och genom sundet och representerar det äldre jordbrukssamhällets bebyggelsemönster med bebyggelsen i anslutning till odlingsmarken inne på ön. Ett hus dominerar landskapsbilden och delar av Kosterisundet, tullhuset från 1935. Här finns ett fåtal fritidshus, de flesta vid östra delen av Filjestad. En nyinstallerad linfärja går över sundet mellan Nord- och Sydkoster. Sjöbodarna ligger uteslutande på Långegärdes kustområde.

Vägen mot Långegärde hamn

Det aktuella området för inventeringen var tidigare strandplats för Långegärde by enligt skifteskarta från 1858, som också visar att det fanns en ganska stor del ängs- och åkermark strax söder om Tullhuset där det fortfarande idag är öppen mark. De större sammanhängande brukade markytorna för hemmanet ligger en liten bit inåt land och utgör ett tämligen långt och flikigt system av åkrar och ängar omväxlat med bergsområden, något som sannolikt också givit upphov till hemmansnamnet Långegärde. Ingen bebyggelse i det inventerade området finns utmärkt på skifteskartan.

Förmodligen bebyggdes inte området förrän mot slutet av 1800-talet. Den äldsta inventerade bebyggelsen härrör från slutet av 1800-talet då två gårdar med ladugård tillkom. 1938 fanns två brukningsenheter i området, Backen, samt *Långegärde 1:11* inom hemmanet Långegärde. Kring Filjestad, belägen på Övre Kiles mark, fanns vid samma tid mindre uppodlade markpartier på några mindre avstyckade fastigheter.

Välbevarat sekelskifteshus, Långegärde 1:78

Bostadshusen i området är företrädesvis från decennierna kring 1900. Husen ligger relativt glest i landskapet men tydligt koncentrerade till områdena Filjestad och Backen. Områdets två befintliga äldre gårdar med ladugård ligger utmed den norra kanten av den flikiga f. d. åkermarken; gården Backen, *Långegärde 1:7*, belägen väster om vägen till Långegärde brygga och *Långegärde 1:56* belägen öster om samma väg. Vid några av de äldre byggnaderna finns äldre sommarhus, förmodligen har de uppförts i syfte att bidra till nödvändiga extrainkomster. Bebyggelsen är i allmänhet relativt lågmäld. Det finns få nybyggda hus i området.

Sjöbodarna ligger rätt spridda, men ändå inom ett ganska begränsat område. Bodarna har varierad storlek, några rätt stora och några riktigt små. Ungefär hälften av sjöbodarna är från tiden 1890-1920 och de flesta är välbevarade, vilket ger sjöbodsmiljön en äldre prägel. Samtliga sjöbodar är rödfärgade. De flesta ligger med gaveln mot vattnet och har en äldre brygga vilken endast nås via sjöboden. Några sjöbodar har rivits och några få har uppförts, men sjöbodsmiljön är på det hela taget välbevarad och har inte förändrats märkbart på cirka hundra år.

Under senare tid har turismen fått en plats i området, genom anläggandet av nuvarande kajen för Kosterbåtarna 1983. Dessutom finns nu, i anslutning till kajen, cykeluthyrning, kiosk, skaldjursrestaurang, serviceanläggning och mindre gästhamn. År 2005 installerades linfärjan mellan Nord- och Sydkoster. Linfärjan tjänstgör för boende med "förarutbildning" på vinterhalvåret, men är bemannad och tillgänglig för alla under sommarsäsongen. Invid ligger en samling om tre sjöbodar som sammanlänkats med högt plank runtom.

Betongkajen vid Långegärde byggdes 1983 och förmodligen byggdes då också *väntkuren* och *serviceanläggningen*. Båda dessa är försedda med indrag vid entrégaveln. Samma år lät man

också uppföra en *kran* strax sydväst om kajen. Kranen är av samma modell som den vid Ekenäs och ska enligt uppgift härröra från stenbrotten vid Krokstrand. *Kiosken* och *cykeluthyrningsboden* är av senare datum.

I f.d. salteriet *Sibirien*, vilket ursprungligen byggdes på Hamnholmen men som flyttades hit 1918 och idag ligger i anslutning till betongkajen, finns numera skaldjursrestaurang och museum. Byggnaden är byggnadsminne.

Under senare tid har ett reningsverk uppförts på ängsområdets sydligaste ytterkant. Rent arkitektoniskt har avsikten varit att efterlikna ett växthus. Byggnaden är relativt stor och hög, men placeringen i utkanten av området mot ett mindre berg samt transparensen har bidragit till en god anpassning.

Bryggor för fritidsbåtar för fastboende, liksom en mindre gästhamn, finns vid området strax väster om betongkajen.

Den gamla ängs- och åkermarken söder om tullhuset finns kvar i form av öppen obebyggd mark. Några få större fritidshus/boningshus har dock uppförts i dess utkant.

Tullhuset, *Långegärde 1:14*, uppfördes under 1930-talet. Byggnaden är en väldigt dominant byggnad i 2 ½ våning med hög gjuten sockel med källare. Byggnaden genomgick en påtaglig exteriör förändring, sannolikt under 1960-70-talet i samband med tilläggsisolering och är idag klädd med en ljus träpanel. Byggnaden var i sitt original faluröd.

Välbevarade bryggor med fina detaljer i trä finns främst vid *Långegärde 1:11A och B*.

Flera av de äldre dubbelhusen har fint bearbetade snickeridetalljer, såsom fönsterfoder m.m. De äldre sommarhusen/komplementbyggnaderna ligger i anslutning till de äldre byggnaderna.

Rekommendationer:

Bevara den relativa gleshet såväl vad gäller bebyggelse som trädvegetation som kännetecknar landskapet på Sydkosters norrsida.

Bevara karaktären i det flikiga jordbrukslandskapet och i den traditionella jordbruksbebyggelsen med bostadshus, ladugård etc.

Bevara och underhåll sjöbodarna och strukturen kring sjöbodarna och bryggor med avseende på färgsättning, orientering och inbördes placering.

Bevara tullhuset, *Långegärde 1:14*, som en betydelsefull karaktärsbyggnad i miljön.

Bevara och underhåll byggnadsminnet, magasinet *Sibirien*.

Bevara och underhåll den välbevarade äldre bebyggelsen på fastigheterna:

Långegärde 1:7, Långegärde 1:11 (ladugård), Långegärde 1:56 (bostad samt ladugård),

Långegärde 1:78 (bostad samt sommarhus), Långegärde 1:49, Långegärde 1:69 (bostad samt sommarhus)

Kile 2:80, Kile 2:1, Kile 2:25, Kile 2:34, Kile 2:19 (bostad samt sommarhus), Kile 2:15,

Kile 2:34

Ekenäs

Inventeringsområdet är avgränsat till själva hamnområdet och det som är visuellt synbart därifrån. Bebyggelsen vid Ekenäs har främst tillkommit med anknytning till fiskets och turistnäringens utveckling. Restaurang, rökeri, fiskaffär, kiosk och serviceanläggning är tillkomna under senare tid och ligger vid "hamntorget".

Pensionat Ekenäs, Kile 1:96, uppfört 1905

Sundet mellan Sydkoster och Hamneholmen har haft bland de bästa hamnförutsättningarna på Sydkoster. Namnet Ekenäs är i sig en ung benämning som tillkom vid pensionatets tillkomst 1905. Området finns redovisat som utmark på den geometriska kartan över Kile från 1724 och här återfinns namnet Hamnholmen. Kartan anger även en byggnad, benämnd "Hamnehuset", ungefär i höjd med dagens angoringskaj. På karta från N.G. Schulténs sjömätningsexpedition i Bohuslän 1803-1805 redovisas såväl namnen Korsholm som Hamnholm men några bosättningar i området kan man inte se. Sundet vid Ekenäs finns redovisad som hamnplats redan på karta från 1673 över Bohuslän och samma beteckning återfinns på laga skifteskarta för Nedre Kile år 1837.

De äldsta boningshusen som finns kvar idag är de tre på Hamneholmen varav ett skall vara från 1843 och de övriga två från decennierna runt sekelskiftet 1900. På andra sidan sundet finns fyra hus som tillkommit under decennierna kring 1900, däribland det tidigare nämnda pensionat Ekenäs.

Det äldsta huset på Hamneholmen, Korshamn 1:1.

Sillsalteriet ”Sibirien” uppfördes 1897 på Hamneholmens sydöstra spets vid Söbukten. Byggnaden flyttades 1918 till sin nuvarande plats vid Långegärde. På Hamneholmens nordvästra del fanns tidigare också en mekanisk verkstad, uppförd någon gång kring sekelskiftet 1900, av vilken endast fundamentet finns kvar.

Kartan från 1938 visar tre boningshus med respektive uthus på Hamneholmen, Kring pensionatet fanns vid samma tid fyra boningshus, varav samtliga finns kvar idag och två är helrenoverade. Dessutom finns det två mindre byggnader längs vägen ned mot Rörvik samt ett boningshus vid Rörvik (1920-tal). Tennisbanan som hör till pensionatet, beläget där vägen delar sig ned mot Rörvik, finns också utmärkt på kartan. Öster om pensionatet, nedanför berget mot havet, låg tidigare ångbåtsbryggan (1920-tal) med tillhörande långsmalt större magasin vilka båda hörde till pensionatet. Idag återstår bara fundamenten av dessa byggnader.

De sjöbodrar kring Ekenäs som redovisas på 1938 års karta är sex till antalet varav samtliga finns kvar idag. Sannolikt är de från sekelskiftet 1900 eller möjligen något äldre. År 1944 hände mycket vid Ekenäs. Då började man muddra för större båtar, trålare krävde sin plats. och en fiskehamn uppfördes med vågbrytare och en betongbrygga och det stora ”magasinet” uppfördes. Dessutom tillkom ett tiotal sjöbodrar i anslutning till hamnen.

Enligt Ekonomiska kartan från 1970-talet har det byggts många bostäder från pensionatets tennisbana västerut inåt land, med ett ”anlagt vägnät”. De äldsta byggnaderna är från 1950-talet. Idag har området byggts ut åt väster med relativt stora boningshus/fritidshus vilka närmast för tankarna till ett modernt villaområde.

Kosterbåten lägger idag till vid betongbryggan. Här finns dessutom en större mängd bryggor med båtplatser för fritidsbåtar, både gästhamn och fasta båtplatser.

Andelslägenheter (Solkoster) har uppförts strax nordväst om skärgårdshotellet. Lägenheterna är utformade som radhusbebyggelse och tillkom under 1990-talet och utgör en låg kedjehusbebyggelse som kan ses som relativt apart i förhållande till bebyggelsen på Koster. För närvarande uppförs ytterligare ett mycket stort "lägenhetskomplex" i anslutning till Skärgårdshotellet, vars skala saknar motsvarighet i bebyggelsen i övrigt. Det ligger högt, i ett mot havet väl exponerat läge på berget, och är den första bebyggelsen man ser när du nalkas Kosteröarna från Strömstad.

Miljön vid Ekenäs utgör idag en rätt blandad bebyggelse med exempel från hela 1900-talet. Karaktären kan ses som rätt typiskt för en miljö som till stor del formats av sin tradition av hamnplats, fiskenäringen, samt inte minst pensionatet och dess verksamhet, vilken senare har utvidgats och lett till förändringar vid hamnområdet. Den stora förändringen genom anläggandet av fiskehamn under 1940-talet präglar till stor del Ekenäs idag.

Den relativt orörda bebyggelsemiljön på Hamneholmen ger däremot en god bild av Hamneholmen för 100 år sedan. Miljön är väl exponerad från Ekenäs, men däremot svåråtkomlig för icke båtburna besökare.

Under senare tid har det tillkommit väntkur, salubod, kiosk, restaurang, rökeri och fiskaffär som vänder sig mot resande som kommer med kosterbåten, och gästhamnen. De nyuppförda byggnaderna vid hamnen skapar ett litet "hamntorg" med service för resande och hamngäster. På vägen från hamntorget till skärgårdshotellet har det på senare tid uppförts nio stycken identiska mindre bodar på rad. Utformningen och skalan på dessa bodar är dåligt anpassade till miljön i övrigt.

Tilläggsplatser för fritidsbåtar, både för fastboende och för sommargäster, har kraftigt ökat de senare åren. Vattnet och vattenlinjen kantas av bryggor. Under semestertider är det ett gytter av båtar och turister, till skillnad från vintertid då det inte är stor verksamhet. På helgerna passerar många resenärer Ekenäs, såväl dagturister som permanent- eller fritidsboende.

Skärgårdshotellet, som till ursprunget är ett stort fyrfrontshus som successivt är tillbyggt, ligger aningen dolt i grönskan i sin parklika miljö. Även om byggnaden genomgått relativt stora förändringar så är dess ursprungliga exklusiva sekelskifteskaraktär alltså avläsbar.

De senare tilläggen i form av bebyggelse har inte direkt anpassats till befintliga terrängförhållanden, utan man har fyllt områden med sprängsten, eller också byggt direkt uppe på berget, med resultatet av en begynnande mer påtaglig omdaning av den befintliga miljön.

Ekenäs utgör en blandad miljö med inslag av fiskenäring och turism. Kontakten med havet är påtaglig. Terrängförhållandena har tidigare nyttjats mycket medvetet och verksamheterna har anpassats till dessa. Förändringarna sedan pensionatets tillkomst och under de följande knappa fyrtio åren av 1900-talet var i en liten skala och i samklang med den omgivande miljön.

Med hänsyn till att sundet utanför Ekenäs har lång tradition som naturhamn, är hela sundet mellan Ekenäs och Hamneholmen av stort intresse ur marinarkeologisk synpunkt. Följaktligen skall all schaktning eller muddring föregås av marinarkeologisk utredning.

Rekommendationer:

Bevara pensionatets, Kile 1:96, traditionella badortspräglade utformning samt värna och underhåll den omgivande parkmiljön.

Bevara karaktär och färgsättning hos den äldre täta sjöbods- och magasinsbebyggelsen.

Bevara och underhåll den befintliga bebyggelsen på Hamneholmen.

Bevara och underhåll den välbevarade äldre bebyggelsen kring Ekenäs på fastigheterna:
Kile 1:30, Kile 1:29, Kile 1:34, Kile 2:21, Kile 2:23, Kile 2:46